

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЄДНОСТІ ТРУДОВОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

УДК 37.035.3+37.015.6

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук,
професор Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

Володимир Терес, кандидат педагогічних наук, доцент
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЄДНОСТІ ТРУДОВОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

Автори розглядають інтелектуальну необхідність органічної єдності трудової і економічної підготовки учнів, її вплив на формування особистості.

Ключові слова: економічне і трудове виховання, профільне навчання, політехнізація, компетентність.

Авторы рассматривают интеллектуальную необходимость органического единства трудовой и экономической подготовки учеников, ее влияние на формирование личности.

Ключевые слова: экономическое и трудовое воспитание, профильная учеба, политехнизация, компетентность.

Authors examine the intellectual necessity of organic unity of labour and economic preparation of students, her influence on forming of personality.

Key words: economic and labour education, profile studies, to paula technique, competence.

Постановка проблеми. Свідомість людей, звернена до практичної діяльності, проявляється в цілеспрямованості їх дій, визначає їх волю. Розуміння об'єктивності суспільного розвитку та необхідність активної боротьби за його прискорення, допомагає людині визначитися в праці, вибрати правильний орієнтир у житті. Формування такої свідомості – основа трудового і економічного виховання молодого покоління.

Молодь налаштована на пошук сенсу життя та свого місця в ньому, на утвердження себе в суспільстві. Це дозволяє використати її у розв'язанні відповідальних творчих завдань соціально-економічного розвитку країни. На жаль, молоді люди, не маючи достатнього життєвого досвіду, схильні до поспішних висновків і вчинків. Зіставляючи дійсність зі своїми ідеалами, без врахування досвіду попередніх поколінь, вони багато роблять помилок.

Слід підкреслити, що вплив світової фінансово-економічної кризи не лише зумовлює негативні тенденції становлення суб'єкта економічних відносин, а і ускладнює. Молоді приходиться переосмислювати свою роль в економічних відносинах, вона втрачає свою рівновагу.

Учням слід наголошувати, що в умовах переходу до ринкової економіки господарювання, коли інтенсивний шлях розвитку виробництва при відповідному підвищенні рівня продуктивності праці є необхідністю, дуже важливо сформувати в собі готовність до нових способів господарювання, а також нові переконання. У

більшості публікацій за даною проблемою особлива увага приділяється активності особистості. Це створення умов для роботи з повною віддачею кожного працездатного члена суспільства на кожному робочому місці, зміцнення дисципліни, організованості, відповідальності, зміна стилю мислення та дій, демократизація всіх сторін життя, підвищення ролі трудового і економічного виховання.

Учитель повинен зробити акцент, що, розглядаючи людину з економічної точки зору як трудовий ресурс, потім – як ресурс виробництва, ми прийшли до необхідності постановки питання про людський фактор. Це потребує перебудови не тільки економічних відносин та господарського механізму, але й всієї системи ідейно-політичних і моральних відносин у суспільстві. При цьому повному повинна будуватися і система трудового виховання учнівської молоді, менш за все схильної до впливу старих негативних стереотипів відносно трудової участі в суспільному виробництві, негативними особливостями яких є прояв безвідповідальності, інертності і т.ін., від чого так страждає та бідніє наша держава.

Сьогодні перед суспільством стоїть дуже важливе завдання – подолати існуючу в трудовому вихованні молоді віддаленість від реальних потреб життя. І педагогічним, і виробничим колективам необхідно пам'ятати, що тільки при дійовій участі в суспільно корисній, продуктивній праці молоде покоління може стати активним громадянином суспільства. Тільки через практику можна визначити сутність

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЄДНОСТІ ТРУДОВОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

особистості та її морально-трудова мотиви і можливості. Це повинно пройти через ество молоді людини.

Учитель може привести такі дані. У нинішній час у зв'язку з введенням загальної середньої освіти та широким охопленням випускників навчанням в СПТУ, середніх та вищих навчальних закладах молоді люди почали приходити на виробництво на 2 – 5 років пізніше, ніж, скажімо, в 50-ті роки. Разом з тим з розвитком науково-технічного прогресу ускладнюються засоби виробництва і технології.

Відірваність трудового виховання школярів від реального життя негативно відбивається потім і на моралі молодих робітників, і на економіці країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема завжди цікавила науковців. Особливий внесок в її розробку, вдосконалення і інтексивне практичне втілення внесли В. Мадзігон, А. Вихрущ, Б. Терещук, Д. Тхоржевський, М. Томенко тощо. Скажімо Д. Тхоржевський заклав основи інтенсивного вивчення програми з трудового навчання, розробив проектне бачення поєднання трудового навчання з економічним. А. Вихрущ ґрунтовно вивчив питання історії зародження і процесуального забезпечення технології трудового навчання, його роль, місце і значення в економічному мисленні особистості. Останнім часом через призму маркетингового простору і середовища професор М. Вачевський з позиції сучасності дав нове трактування економіко-трудоного виховання, його прогноуюча роль у підготовці спеціалістів для національної ринкової економіки.

Мета статті. Дидактичне і інтелектуальне визначення сутності і структуризації поєднання трудового і економічного виховання з позицій профілізації сучасної школи.

Виклад основного матеріалу. Ось чому школі необхідно подолати ряд негативних явищ, недоліків і упущень в своїй діяльності.

Державні стандарти базової і повної загальної середньої освіти окреслюють визначені державою вимоги до освіченості учнів і випускників основної та старшої школи за галузевим принципом. Наприклад, В. Сидоренко вважає, що освітня галузь “Технологія” Державних стандартів спрямована на необхідність переорієнтації та оновлення звичної системи трудового навчання учнів загальноосвітніх шкіл. “Акценти в трудовій підготовці учнівської молоді повинні переміститися від фактично ремісничого, тренувального навчання до формування та

розвитку творчої ініціативи, творчого пошуку, інтелектуального поповнення всього змісту трудового навчання, створення реальних умов для реалізації індивідуальних можливостей особистості кожного учня” [3].

Основною формою реалізації освітньої галузі “Технологія” є навчальний предмет “Трудове навчання”, який повинен забезпечити ознайомлення учнів з основними технологічними операціями, формувати в них якості особистості, необхідні для майбутньої трудової діяльності в різних сферах виробництва та сприяти професійному самовизначенню випускника.

У сучасному процесі соціально-економічного розвитку України, коли відбувається стрімка переорієнтація ціннісних орієнтирів учнів, перебудова системи суспільного виробництва, що відображається відповідними змінами на ринку праці, існуюча система трудового навчання вичерпала свої можливості.

Ми поділяємо думку В. Юрженка, що “...незважаючи на декларування більшості державних постанов, які торкалися трудового навчання за останні сімдесят років, і різноманітних наукових обґрунтувань принципів політехнізму, в реальні програми школи закладались ремісництво і відтворення, тренування та натаскування дітей знаннями, вміннями і навичками, які відповідали найбільш поширеним професіям у сфері індустріального виробництва – для хлопців, домашнього господарювання – для дівчат, господарювання в умовах сільської місцевості – для хлопців і дівчат. Така диференціація зводила нанівець усі декларовані принципи політехнізму, створювала нерівні умови для формування системи суспільних цінностей” [5].

Ще з середини минулого століття, під час індустріалізації і побудови держави на інших соціальних засадах, ніж сьогодні, існувало кілька підходів до мети та завдань трудового навчання. Це й набуття певного обсягу навичок і вмінь з багатьох видів ремесел, і вивчення лише сучасних і найскладніших форм техніки. Але вже тоді усвідомлювали, що таке вузьке розуміння принципу політехнізації навчання призведе до звуження кругозору і гальмуватиме формування технічної культури як елементу загальної культури людини.

Причинами, що викликали незадоволення в суспільстві існуючою системою трудового навчання, як зазначає В. Сидоренко, “слід вважати: недостатній рівень сформованості особистості учня для нових соціально-економічних умов; відрив змісту трудової підготовки від потреб сучасного суспільства на

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЄДНОСТІ ТРУДОВОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

ринку праці, недооцінку сучасних досягнень у галузі техніки і технологій; низьку інтелектуальну насиченість змісту предмету “Трудове навчання”, що призвело до уповільнення саморозвитку учнів, а трудове навчання як предмету – до розряду другорядних у навчальному плані; відрив між системами загальноосвітньої і трудової підготовки, який посилюється від класу до класу, що знецінює роль праці в очах учнів та їхніх батьків; недостатнє використання різноманітних форм організації трудового навчання” [3].

Аналіз програмного забезпечення трудового навчання до 2001 свідчить про відсутність стабільних програм з предмету для учнів 8 – 9 класів, що негативно вплинуло на викладання його в 10 – 11 класах при впровадженні профільного або професійного навчання.

Ось чому переосмислення ситуації в освітньому просторі призвело до необхідності змінити підходи як до змісту, так і до форм та методів трудового навчання в умовах сучасного інформаційного суспільства, сучасної школи. Як результат, було створено відповідну Концепцію для школи з 12-річним терміном навчання (В. Дідуг, В. Сидоренко, Б. Терещук, Д. Тхоржевський, Г. Шевченко) [4].

Основна ідея нової системи трудового і економічного виховання учнівської молоді – поєднання навчання з індивідуальною та колективною суспільною корисною продуктивною працею чи громадською діяльністю. Тому **сутність трудового і економічного виховання учнівської молоді** полягає у формуванні в неї готовності до самостійного життя та праці для забезпечення власного добробуту і високих темпів соціального і науково-технічного прогресу.

Беручи участь у продуктивній праці, учні отримують уявлення про власність, план, заробітну плату, виробничу і технологічну дисципліну, а також про такі поняття, як собівартість, коефіцієнт трудової участі, продуктивність праці, тобто тут учителю бажано навести реальні факти. Усе це підсилює можливість економічного виховання, яке покликане відіграти важливу роль у формуванні в школяра потреб, що гармоніюють із суспільними інтересами і відповідають всесторонньому розвитку особистості. Тільки завдяки взаємозумовленості змісту трудової підготовки та економічного виховання школярів кожний випускник навчального закладу зможе з'ясувати для себе, що для підвищення життєвого рівня треба краще працювати. Одержання економічних знань прискорює формування в молоді соціальної зрілості, становлення активної життєвої позиції, підприємливості.

Практика свідчить, що потрібно ширше залучати учнів до обговорення виробничо-технічних питань винахідництва та раціоналізаторства, самостійного пошуку найкращих варіантів організації праці, застосування знань та умінь дослідницького і проблемно-аналітичного характеру. Трудовий процес необхідно організувати таким чином, щоб учні могли набути певного соціального та виробничого досвіду.

Скажімо, це добре організовано і процесуально забезпечено в Семидубському аграрному ліцеї Рівненської області, в якому вся педагогічна увага спрямована на конкретного учня, виховання конкурентоспроможного господаря своєї землі, здатного творчо мислити, усвідомлювати власну причетність до сучасної цивілізації, орієнтуватися в реаліях і перспективах життя, глибоко розуміти національні традиції і бути їх гідним спадкоємцем та продовжувачем.

Навчальний заклад працює на основі концепції трудового виховання, теоретико-методологічною основою якого є ідея державотворення в Україні, оновлення всіх сфер соціально-економічного життя суспільства, а також теоретичні праці філософів, педагогів минулого і сучасного, державні та нормативні акти про необхідність розвитку творчої особистості, людини громадянина, цивілізованого господаря своєї землі.

І не даремно цей навчально-виховний заклад став базою для експерименту “Інноваційні освітньо-виховні технології трудового виховання учнів в умовах аграрного ліцею”. Пріоритетними напрямками трудового виховання [1] є:

- створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення належних освітніх рівнів;
- особистісна орієнтація трудового навчання і виховання;
- формування національної свідомості та виховання патріотизму, допомога учню в інтелектуальному, духовному, емоційно-вольовому розвитку;
- посилення уваги до викладання дисциплін, що визначають стратегічні напрями трудової підготовки та виховання учнів;
- інтеграція сімейно-шкільного, родинного, трудового виховання;
- вироблення психологічної готовності до інтелектуальної та фізичної праці;
- запровадження інноваційних технологій навчання і виховання;
- створення і постійне збагачення матеріально-технічної бази.

На нашу думку, чітка організація трудового

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЄДНОСТІ ТРУДОВОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

виховання, його дидактичне забезпечення сприяють тому, що в даному навчальному закладі так продумано поєднується трудове навчання з економічним, формуються в учнів загальні основи сучасного виробництва, розширюється технічна освіченість, опановується трудова і економічна культура і основи НОП. Це зразок принципових підходів до формування в учнів діловитості, підприємливості, психологічних засад готовності бути корисним своїй державі, утвердження свого трудового "Я".

Важливою формою трудового виховання учнів є їх робота в учнівських кооперативних, малих підприємствах тощо. Тут відбувається комплексний вплив на особистість учня продуктивної праці, технічної, наукової творчості та економічного виховання. Поряд із загальнотрудовими вміннями, в учнів формуються такі якості, як підприємливість та ініціативність, що на сучасному етапі переходу народного господарства до ринкових відносин є досить суттєвим фактором підготовки учнів до самостійної трудової діяльності.

Випускник сучасної школи, який буде жити, працювати в інформаційному суспільстві, повинен мати відповідний комплекс умінь та певні якості особистості, зокрема:

- гнучко адаптуватися до життєвих ситуацій, що постійно змінюються, самостійно набувати необхідні знання, вміло використовувати їх на практиці для розв'язання різноманітних проблем, щоб протягом усього життя мати можливість знайти в ньому своє місце;

- самостійно, критично мислити, вміти бачити труднощі, які виникають у реальному світі та шукати шляхи раціонального їх подолання, використовувати сучасні технології, чітко усвідомлювати, де і яким чином придбані ними знання можуть бути використані в навколишній дійсності; бути здатними генерувати нові ідеї, творчо мислити;

- грамотно працювати з інформацією (вміти збирати необхідні для дослідження певного завдання факти, аналізувати їх, висувати гіпотези розв'язання проблем, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними або альтернативними варіантами розгляду проблеми, встановлювати статистичні закономірності, формувати аргументовані висновки і на їх основі виявляти і розв'язувати нові проблеми);

- бути комунікабельними, контактними з різними соціальними групами, вміти працювати разом у різних галузях, запобігати конфліктним ситуаціям або виходити з них;

- самостійно працювати над розвитком

мислення, інтелекту, власної моралі, особистого культурного рівня [2].

Орієнтовну модель особистості випускника загальноосвітньої школи можна уявити, взявши за основу визначені Комісією з питань культурного співробітництва при Раді Європи (1991) основні сфери компетентності старшокласника, тобто певні знання і досвід. Тут компетентність розглядається як загальна здатність особистості, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. До **основних груп компетентностей**, якими повинен володіти учень після закінчення школи, належать: 1) **соціальна** – здатність адаптуватися до умов суспільного життя, готовність зайняти активну життєву позицію, приймати рішення та нести за них відповідальність; 2) **полікультурна** – готовність розуміти людей, їхню несхожість, поважати думки інших, їхню мову, релігію, культуру тощо; 3) **комунікативна** – опанування важливості в суспільному житті усного й писемного спілкування, оволодіння кількома мовами; 4) **інформаційна** – оволодіння інформаційними технологіями, вміннями здобувати, осмислювати і використовувати різноманітну інформацію;

5) **діяльнісно-творча** – володіння різними способами діяльності, розв'язання життєвих проблем, прагнення і здатність до раціональної, продуктивної, творчої діяльності; 6) **саморозвитку і самоосвіти** – розуміння себе, самовизначення, розвиток емоційно-вольових якостей, володіння методами рефлексивного мислення, потреба і готовність навчатися впродовж життя. Кожна з вищезазначених компетентностей розкриває ту чи іншу сферу діяльності.

Особа повинна вміти ставити мету та планувати процес її досягнення, прогнозувати кінцевий результат, ставити і розв'язувати проблеми та досліджувати їх, уміти аргументувати свої думки.

Зокрема, в загальному вигляді розвиток особистості визначається як процес та результат входження її у соціокультурне оточення і включає освоєння чинних цінностей, норм поведінки, орієнтацію на максимальну персоналізацію, сформованість творчих можливостей, що спонукають до особистісного "Я", тому формування в учнів умінь є однією з актуальних проблем сучасної педагогіки і психології.

З точки зору концептуальних положень трудової і економічної підготовки, враховуючи діалектичну єдність цих складових, ми опрацювали і визначили модель економіко-трудова компетентності особистості (див. рис. 1).

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЄДНОСТІ ТРУДОВОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

Рис. 1. Модель економіко-трудової компетентності особистості.

Якщо, образно висловлюючись, ми підкреслюємо, що праця, любов до праці, поцінування людей праці – це “дотик рук і душі”, то мистецтво економіки – це “рух думки і аналізу цього руху”.

І в першому, і в другому сенсі – це оволодіння мистецтвом основних принципів, механізмів та інструментів ринкової економіки, які закладають ядро економічного мислення, формують економічну регіональну поведінку.

Висновки. Слід відзначити, що модель економіко-трудової компетентної особистості вже формується в нашому суспільстві і забезпечує розвиток таких особистих якостей, як творчість, лідерство, відповідальність, саморегуляція, самодостатність, мотивація досягнень та особистісних характеристик, спрямованих на здобуття економічної освіти, доброчинність, підприємливість, господарність.

Завдання, що постали на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України перед педагогічною наукою з питань трудового виховання учнівської молоді, передбачають суттєві зміни змісту трудового навчання, виховання і профорієнтації учнів.

У даний час ці зміни різко зростають, бо в загальноосвітніх школах вводиться профільне

навчання, яке перед органами освіти, кожним навчально-виховним закладом ставить нові серйозні завдання, оскільки це екзамени на педагогічну і управлінську зрілість.

Особливо ця зрілість повинна проявитись в період загострення кризи, бо вона вимагає від учителя дохідливо пояснити процеси, що відбуваються в суспільстві й на рівні особистості. І тут, на нашу думку, на передній план виходить позиція самовизначення молоді людини як суб'єкта економіко-трудових відносин.

Розвиток світового і зокрема європейського освітнього простору об'єктивно вимагає від української школи

адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, що відбуваються в провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широкую диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти (концепція профільного навчання в старшій школі).

1. Дем'янюк Т. Директор школи. – 2004. – № 18.

2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Изд. центр “Академія”, 2003. – С. 8.

3. Сидоренко В.К. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – №1. – С. 2 – 4.

4. Тхоржевський Д.О. Концепція “Трудового навчання” у 12-річній загальноосвітній школі (проект) // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – №2. – С. 3 – 5.

5. Юрженко В.В. Трудове навчання як основа формування системного уявлення про техногенне середовище // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – №1. – С. 5.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2010

6 червня 2010 року

День журналіста – щорічне професійне свято працівників засобів масової інформації України.

За дату святкування вибрано 6 червня – день прийняття (6 червня 1992 року) Спілки журналістів України до Міжнародної федерації журналістів.

